

KULTÚRA

RO NÍK VIII. - . 3

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

9. FEBRUÁRA 2005

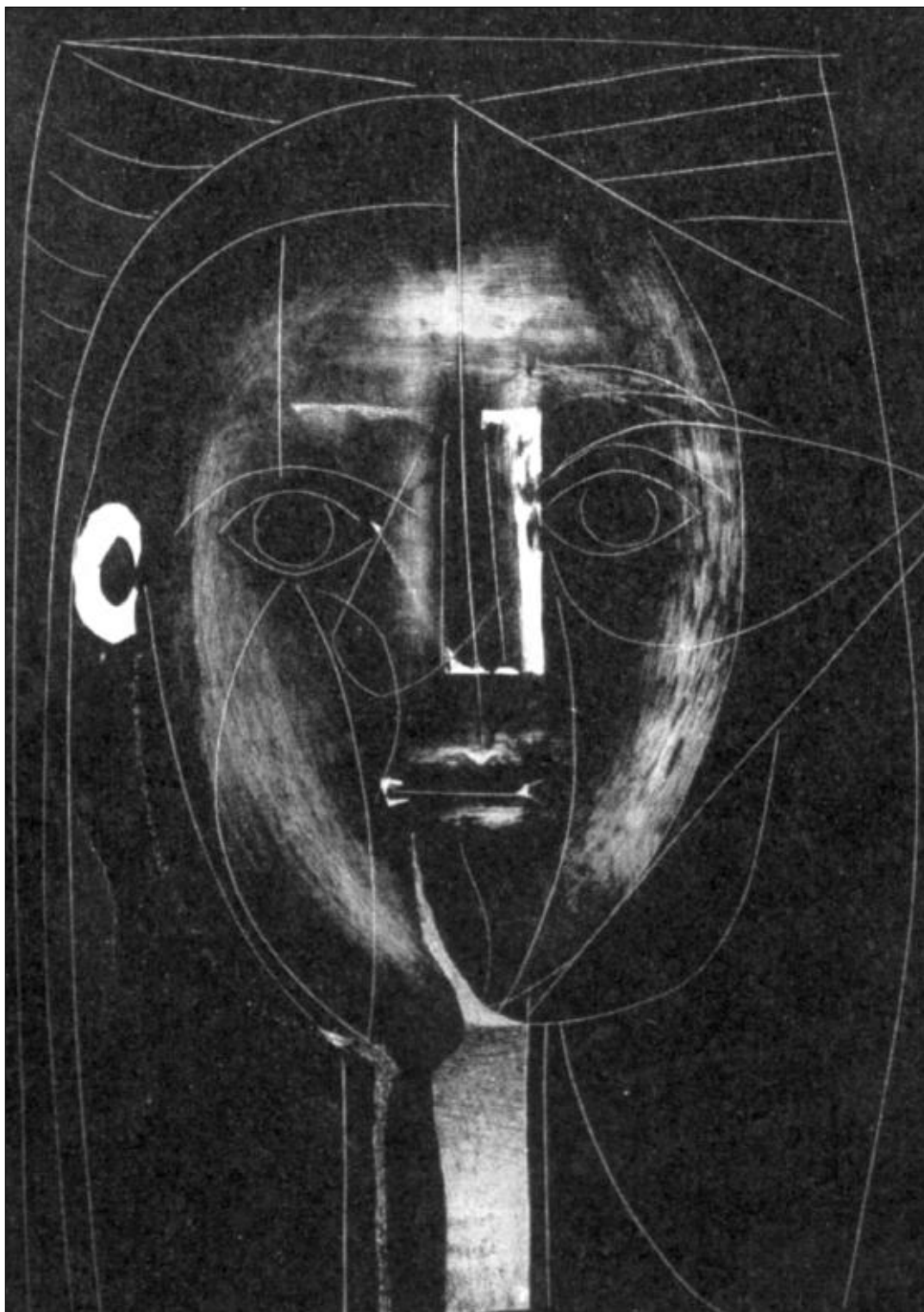
Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-

Dvanásť rokov trvalo, kým sa na program Národnej rady Slovenskej republiky, aj to však z iniciatívy poslancov, dostala široká a významná oblasť kultúry, ktorá je pritom bytostne previazaná na množstvo iných sfér, ktorými sa zaoberáme a v ktorých meníme legislatívne podmienky takpovediac denne. Kultúru nechávame, aby sa so zmenami vyrovnala, ako vie.

Teraz sa schádzame, pretože vláda mala v novembri uplynulého roku pocit, že je ten správny čas, aby sa už definitívne „zbavila problému“, ktorý jej spôsobuje vlečúca sa výstavba nového a dôstojného stánku Národného divadla na Dunajskom nábreží, v srdci nového, zatiaľ iba tušeného centra

DUŠAN JARJABEK

Bratislava. V návrhu rozpočtu, o ktorom každý parlament na svete rukuje vždy pod tlakom a nad tým našim navyše visela jasne artikulovaná hrozba rozpočtového provizória ako predučeného trestu za prípadné snahy koalíčných a nezávislých poslancov niečo na ňom zmeniť, si naša vláda de facto dala odsúhlasiť deatizáciu, teda - ak používame alibistický slovník politikov - vstup zahraničného investora, a - ak použijeme zrozumiteľné slovenské slová - predaj vopred vybranému záujemcovi za zlomok jej hodnoty. Nasledoval súhlas vlády s podpisom Memoranda porozumení s vopred vybraným privatizérom a poverenie pre ministra hospodárstva, aby tento dokument podpísal. A práve evidentná, ba do neba volajúca nevýhodnosť celej transakcie pre štát i pre národnú kultúru a neobyčajná angažovanosť člena vlády, ktorý s rezortom kultúry okrem rozdeľovníka postov v koalíčnej zmluve nemá nič spoločné, vyvolalo reakciu najskôr na pôde gesčného parlamentného výboru, potom vo verejnosti a dnes dostalo podobu mimoriadneho rokovania nášho parlamentu. Je iróniou osudu, že o tomto „probléme“ rokuje práve na tomto mieste! Veď si spomeňte, ako sa v roku 1990 našli ľudia, ktorí chceli údajne „megalomanské betónové monštrum“ na Hradnom kopci zbúrať, či v najlepšom prípade prenechať Stredoeurópskej univerzite. Vtedy sa tiež po takmer hotovej budove prechádzali „investori“, ktorých iba „súciť s nami“ viedol k tomu, aby prejavili záujem prevziať na seba bremeno, čo s touto stavbou! A skutočne nechýbalo veľa, aby sme dodnes sídlili v Župnom dome a na schôdzky výborov by sme si asi prenajímali zasadačky od ministerstva spravodlivosti. Vezmime si prosím z tejto analógie poučenie, keď budeme hovoriť o novostavbe Národného divadla. Veď chrámy, parlamenty a divadlá sa nestavajú pre tento okamih, ani pre jednu či dve generácie, ale musíme pri nich myslieť na desaťročia či stáročia dopredu. Dodnes v pamätných

Autor: Pablo Picasso

Na obranu kultúry

antických mestách nájdeme divadelné amfiteátre, no dielne remeselníkov, teda vtedajšie „priemyselné parky“, dávno zavial čas.

Aby sme však mohli reálne a vecne posúdiť problém, ku ktorému sme požiadali o zvolanie dnešného rokovania parlamentu, musím sa vrátiť trochu do histórie. Treba na tomto mieste opakovať niektoré fakty, pretože aj v médiách, ktoré sa tejto téme - chvalabohu - venovali na širokom priestore, ale aj z úst verejných činiteľov, priamo do celej kauzy zainteresovaných, odznelo množstvo rozmanitých nepresností, ak chcete poloprávdy či dezinterpretácií zložitých historických súvislostí.

Ako to bolo na začiatku? V polovici 19. storočia, keď moderné európske národy završovali proces svojho sebauvedomenia budovaním svojich reprezentatívnych kultúrnych inštitúcií, predovšetkým, múzeí a divadiel, nevládli vo vtedajšom Uhorsku pomery, ktoré by umožnili vybudovanie

Národného divadla. Jozef Miloslav Hurban si v roku 1842 v súvislosti s veľkými problémami dostať vôbec povolenie úradov na predstavenie v slovenskom jazyku povzdychol: „Po divadle na Myjave v marci predvedenom uskutočnil sa v jednom slovenskom meste konvent, na ktorom sa rozhodlo napísať profesorom, aby takéto ‚bláznovstvo‘ študentom nedovolili. Čudné - na maďarské národné veľké ‚bláznovstvo‘ v Pešti musia slovenské stolice a slovenské mestá prispievať (Liptovská stolica platila 2 460 zlatých, Oravská 4 860, Turčianska 1 715, Trenčianska 2 990, Nitrianska 16 000, mesto Trenčín 180, Skalica 360, Trnava 1 000 atď.), Slovákom sa však trochu ‚bláznit‘ nepovoľuje.“ Funkcie Národného divadla Slovákov plnil najmä martinský Slovenský spevokol, ktorý ako ochotnícke združenie ľahšie dokázal vzdorovať maďarizačnej politike uhorského štátu.

Nepoznám väčší cynizmus, ako tvrdenie televízneho spravodajcu z Iraku, že „prvé slobodné, voľby prebehli v tejto krajine úspešne, lebo v Bagdade zaznamenali iba štyridsať mŕtvych a k urnám napriek tomu prišlo až 60% voličov. Až kdesi „vzadu“ sa ozývajú hlasy, kto vlastne volil, aké politické strany vo voľbách kandidovali a že najväčšiu šancu na víťazstvo majú komunisti.

Tak si to predstavte, republikán Bush privedie vojnou k moci tých, ktorých tak veľmi nenávidela Amerika v Sovietskom zväze a jeho satelitoch! Nakoniec nie je tajomstvom, že už v terajšej Irackej vláde sedí člen Komunistickej strany Iraku, jej dnešný minister kultúry, ktorého syn je spravodajcom Českej televízie v Moskve. V tejto situácii už zrozumiteľne vyznieva zdržanlivosť českých komunistov k zotrvaní amerických vojsk v tejto krajine.

A toto sa, prosím pekne, vydáva za úspech.

Komunistická ideológia je ešte stále dočasne lukratívna tam, kde treba rozložiť tradičnú, stáročiami ustálenú kultúru. Nakoniec, zažili ju na vlastnej

Čo s nami

TEODOR KRIŽKA

koži naše slovanské národy, jedni vyše sedemdesiat rokov, iné pol storočia. Prichádzame na to, že budovanie komunistického „raja“ na zemi bolo vlastne podobnou „ohnivou vodou“, aká pomohla zdecimovať domorodé obyvateľstvo v časech kolonizácie Ameriky, len u nás mala inú, ideologickú podobu. Ba čoby, existuje aj tu priama paralela, veď aj Lenin v čase svojho nástupu nakázal „skvalitniť“ voľbu z 35 na 45%.

Čoraz viac sa ukazuje, že stále sofistikovanejšia psychologická manipulácia s masami je prioritou vo vedení novodobých vojen. Umierajúci vojaci sú pre agresora nebezpeční, lebo vyvolávajú domáci odpor. Ale vedenie vojny manipuláciou pomocou médií a následná ekonomická okupácia, to je už iná káva. Proti takej nebudú nič namietat ani najväčší moralisti. Veď tam krv netečie. Tam sa nedeje nijaké viditeľné násilie. Iba zavše zahynie nepohodlný novinár alebo kňaz, aby sa verejná mienka udržala v správnom koryte. Tam sa uskutočňuje sloboda podnikania a jej obeť, to nie sú obeť vojny, ale anonymného liberálneho trhového hospodárstva.

Keď si tak beriem do rúk História jedného mesta od ruského spisovateľa Saltykova-Ščedrina, mám pocit, že nič sa nezmenilo od čias, kedy túto satiru písal. Revolúcie i tzv. slobodné voľby vynášajú do kresiel aj naďalej buď hlupákov, alebo karieristov, ľudí túžiacich po bohatstve, alebo osobnosti s jánosovskou tvárou. Naostatok mravný entuziazmus, ku ktorému sa čas od času národy vzopnú, utíchne a spoločnosť i jej dvojtvarí predstavitelia si na seba zvyknú. Tento obraz po čase vyzerá dokonca ako celkom pekná symbióza. Ľud siahne po dávnej múdrosti, alebo si vytvorí novú, svoju nemožnosť a bolesť schová do pozlátky nevinného humoru, alebo ju vypláče perom svojich básnikov.

A predsa je mi smutno nad skutočnosťou, ako máromyseľne sme premrhali vzopätie toľkých desiatok miliónov ľudí po roku 1989. Chápem, že mocní tohto sveta rátať s našim entuziazmom iba do času, kým dosiahnu svoj cieľ. Nechápem, že naše národy neporodili osobnosti, ktoré by tento proces neurobili nezvratným, ale aspoň ponechali svojim národom nádej na nápravu.

S touto skúsenosťou sa úplne inak pozerám na súčasné udalosti na Ukrajine, kde vidieť podobný entuziazmus ako ešte nedávno u nás. A vidím, že sa táto vlna vzopätia a následnej rezignácie preválí aj ďalšími národmi. A čoraz viac vnímam ako hrdinku všetkých čias starenku modliacu sa ruženec za stĺpom v poloprázdnom chráme, alebo starčeka v záhrade štepiaceho stromy, ktorých ovocie nikdy

Vo Vatikáne uverejnili 24. januára 2005

Posolstvo pápeža Jána Pavla II.

k Svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov

V liste svätého Jakuba čítame: Z tých istých úst vychádza dobrorečenie i zlorečenie. A nemá to tak byť, bratia moji (Jak 3,10). Sväté Písmo nám pripomína, že slová majú mimoriadnu moc: môžu zjednocovať i rozdeľovať národy, vytvárajú putá priateľstva alebo vyprovokovať nepriateľstvo. To platí nielen pre slová, ktoré vysloví jedna osoba vo vzťahu k druhej. Platí to aj pre komunikáciu na každej rovine. Moderné technológie majú k dispozícii neslýchané možnosti, aby mohli konať dobro, šíriť pravdu našej spásy v Ježišovi Kristovi a prispievať k súladu a zmiereniu. Ich zneužívanie naopak môže zapríčiniť nevyčísľiteľné zlo tým, že spôsobí nedorozumenie, predsudky, ba dokonca konflikt.

Tohtoročná téma Svetového dňa

spoločenských komunikačných prostriedkov upozorňuje na naliehavú potrebu prispieť k jednote ľudskej rodiny pomocou týchto veľkých nástrojov.

Týmto slovami Ján Pavol II. začína svoje posolstvo pre 39. svetový deň masmédií.

V ďalšej časti posolstva zdôrazňuje, že jedným z cieľov masmédií, ktoré sú prvým areopágom modernej doby, je výchova ľudí a píše:

Pre milióny ľudí na celom svete sú základným prameňom informácií, nástrojom ich formácie a ich sprievodcom pri osobnom, rodinnom i spoločenskom správaní. Majú tiež potenciálnu moc prispieť k nastoleniu mieru a k vybudovaniu mostov pre dialóg medzi národmi.

Ján Pavol II. v posolstve tiež pripomína, čo zdôraznil dekrét Inter mirifica Druhého vatikánskeho koncilu, že „správne využívanie maso-komunikačných prostriedkov si bezpodmienečne vyžaduje, aby všetci, čo ich používajú, poznali mravné normy a svedomito ich uplatňovali na tomto poli“ (IM č.4).

Základný etický princíp je nasledovný: „Ľudská osoba a spoločenstvo ľudí sú cieľom a mierou užívania hromadných oznamovacích prostriedkov. Komunikácia je povinnosť ľudí v prospech celostného rozvoja ostatných osôb.“ (Etica nelle comunicazioni sociali 21). Média tým, že šíria pravdu o hodnote a dôstojnosti každej ľudskej osoby, môžu veľmi prispieť k šíreniu pravej kultúry života.“

Z otvoreného listu občanom Slovenskej republiky pri príležitosti svetového dňa masmédií

Výzva

na bojkotovanie bulvárnych médií a bulvárnych prejavov v masmédiách

Pri príležitosti svetového dňa masmédií ako terajší a budúci kresťanskí žurnalisti považujeme za našu novinársku povinnosť, aby sme sa vyjadřili k mediálnemu javu, akým je bulvár. Sila bulváru je síce veľká, no jeho silu určujeme my diváci, poslucháči, čitatelia. My určujeme mieru jeho úspechu. V príspevku jedného z účastníkov internetového fóra odznelo nasledovné: „Ak si štvrtina Slovákov radšej kúpi Nový čas, ako seriózne noviny, je to smutná vizitka Slovákov, nie Nového času.“ Tento výrok hovorí veľa. Veď my určujeme predávanosť bulváru.

Pripomínáme však aj zodpovednosť bulvárnych médií. Správanie sa bulváru je populistické. Urobí všetko pre sledovanosť, počúvanosť, čitateľnosť, aj za cenu oklamania spotrebiteľa lacnotou informácie. V časoch globalizácie, kedy slovo nemá veľkú hodnotu aj vďaka bulvárny mediám, sa nám ako prvá natiska otázka, čo sa stane so spoločnosťou, ktorej hľad po informáciách bude sytený lacnými, nekvalitnými a zdravý úsudok zabíjajúcimi, bulvárny informáciami?

Slovensko potrebuje informačné zdroje, ktoré budú protiváhou populistickému bulváru. Dennodenne na nás vplýva mnoho informácií. Podľa knihy Agentúra žurnalistika je to vo vyspelých štátoch až stovka informácií, ktorá atakuje jednotlivca v priebehu jednej hodiny. Slováci majú často hľad po informáciách mienkotvorného charakteru. Bulvár nemôže dominovať v mediálnom priestore. Boj proti nemu je síce ťažký, ale určite sa oplatí.

Vyzývame aj pracovníkov bulvárnych médií, aby sa nedali oklamať platom, ale v prvom rade si plnili svoje poslanie v súlade s novinárskou etikou.

V knihe Moc a nemoc médií, ktorej autormi sú Maciej Iłowiecki a Tadeusz Zasępa, kandidát na Nobelovu cenu za mier v roku 2002, sa uvádza: „Treba si uvedomiť aj to, že existuje čosi ako príčinná funkcia slova. To znamená, že slovo môže mať rovnako reálne účinky ako skutok, čiže je možné pôsobiť aj pomocou slov.“ Ďalšia citácia je z tej istej knihy: „Vplyv masmédií na naše zmýšľanie: Výskum vplyvu masmédií na zmýšľanie alebo presnejšie na postoje a správanie získal nové impulzy a možnosti v roku 1973, keď v Kanade objavili dosť veľkú mestskú časť, kde bola televízia celkom neznáma. Sociológovia skúmali správanie, postoje, voľný čas tohto spoločenstva a potom, keď tam

vkročila televízia, urobili po niekoľkých rokoch porovnávajúci výskum. Ukázalo sa, že pod vplyvom televízie sa deťom znížila schopnosť či chuť čítať knihy, klesol stupeň kreativity, vystupňovalo sa agresívne správanie. Napríklad po troch rokoch od zavedenia televízie zločinnosť vzrástla 1,6 násobne! Niektorí veľmi kriticky prijali záver, že za tento stav je vinná len televízia, a tvrdili, že tu máme do činenia s procesmi všeobecnejšieho rázu, ale výsledky výskumu sú nezvratné, a tak fakt zostáva faktom...“

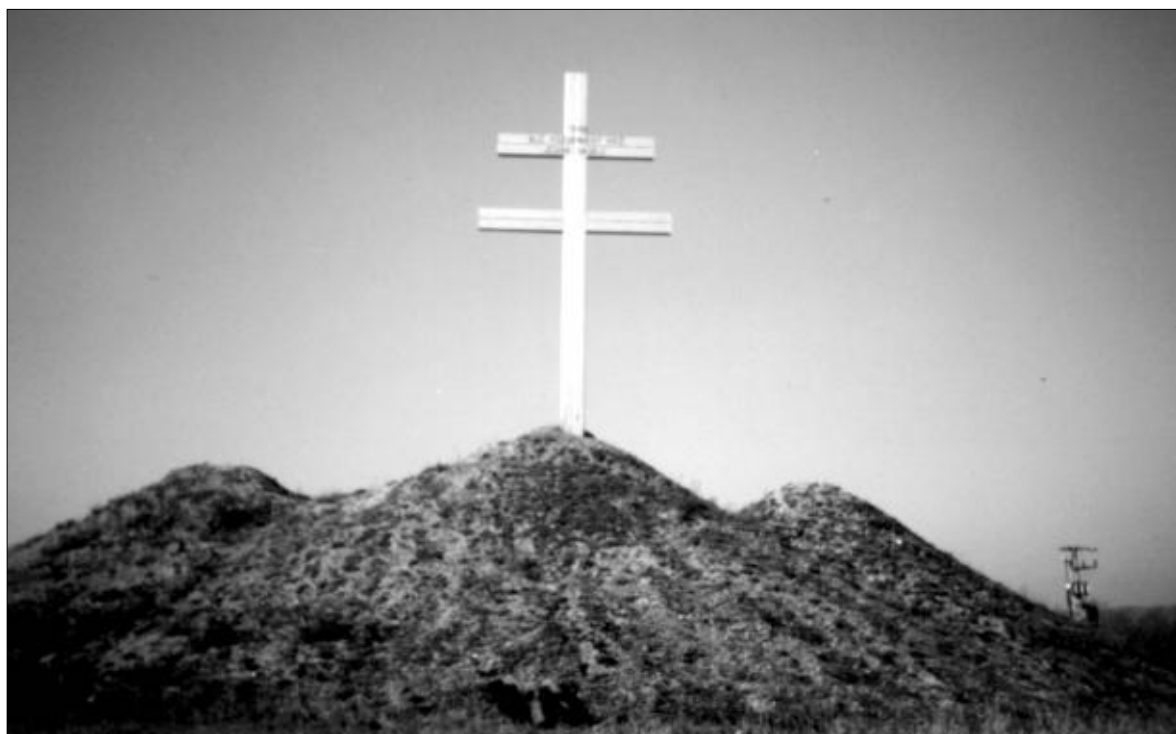
Nie je teda jedno, čo napíšeme, alebo povieme. Všetko ovplyvňuje ľudí. Účelom tohto otvoreného listu nie je zakázať médiá bulvárneho charakteru, ani ich odsúdiť. Chceme len poukázať na to, že bulvár je škodlivý a pokúšame sa presvedčiť bulvárne médiá, aby nepovažovali zisk za najdôležitejší faktor pri prinášaní informácií. Prvoradým kritériom by mal byť občan, a preto je nevyhnutné myslieť na to, čo informácia prinesie jemu. Ak mu prinesie len senzáciu, ktorá o pár sekúnd vyprchá, je to málo.

Máme právo na viac ako bulvár. Máme právo na pravdu, nielen na polopravdu, či do senzácie zabalené klamstvo. Vyzývame vás v dnešný deň spomienky na Patróna novinárov, sv. Františka Saleského, aby ste bojkotovali akýkoľvek bulvár.

MICHAL ALBERT,
študent žurnalistiky na FF KU
v Ružomberku (Banská Bystrica)

K výzve sa pridávajú: ZUZANA ČIBOVÁ, študentka žurnalistiky na FF KU v Ružomberku (Trstená), SLAVOMÍRA JURKECHOVÁ, študentka žurnalistiky na FF KU v Ružomberku (Považská Bystrica), ADRIÁN GREŠKO, študent žurnalistiky na FF KU v Ružomberku (Martin), ZUZANA SLÁVIKOVÁ, študentka žurnalistiky na FF KU v Ružomberku, KAROL JADAŠ, externý študent aplikovanej etiky na UMB v Banskej Bystrici (Banská Bystrica), TOMÁŠ KLINOVSÝ, študent žurnalistiky na FF KU v Ružomberku (Námestovo), IVANA PANKUCHOVÁ, študentka SZŠ v Košiciach (Hanusovce nad Topľou), ANDREA DUDRÁKOVÁ, študentka žurnalistiky na FF KU v Ružomberku (Sučany)

V Banskej Bystrici 24. 1. 2005
Text prevzatý podľa TK KBS uprav-

Modlitbová reťaz za spoločenské komunikačné prostriedky

MODLITBA ZA VŠETKÝCH ĽUDÍ

Všemohúci Bože, ty si sa podujal najdokonalejším spôsobom na dialóg s ľudstvom, a daroval si mu svojho milovaného Syna, Ježiša Krista. Prosíme Ťa, láskavo zhladni na všetky národy, spoločenstvá a ľudí, ktorí navzájom medzi sebou komunikujú prostredníctvom internetu, tlače, rozhlasu, televízie a filmu. Otvor srdcia mužov a žien všetkých rás, náboženstiev a kultúr, aby využívaním mnohých možností techniky, konali službu spoločnému dobru a pričinovali sa o to, aby pokoj a láska stvárnili život ľudí vo svete. Prosíme Ťa, aby ich prítomnosť v masmédiách prinášala dobré ovocie pre svet vedy a práce. Nech ich táto práca zblízuje s tebou, aby ti slúžila na slávu. Skrze Krista, nášho Pána. Amen.

MODLITBA ZA NEUVEDOMUJÚCICH SI OHROZENIA

Bože, náš Otec, ty nám udeľuješ dar svojej lásky a obklopuješ nás svojou otcovskou dobrotivosťou. S nádejou ti zverujeme tých, ktorí žijú v nevedomosti a nekriticky používajú spoločenské komunikačné prostriedky - internet, počítače, tlač, rozhlas, televíziu, film. Zverujeme ti zvlášť deti a mládež a prosíme, aby si na nich zoslal svojho Ducha a obdaril ich darom múdrosti. Nech v plnej angažovanosti hľadajú to, čo im pomôže v rozvoji ich ľudskosti a nadprirodzeného poslania. Pomáhaj im, aby si pri vstupovaní do sveta mohutného informačného vplyvu, vybrali len to, čo je duchovne bezpečné, zdravé a pravdivé. Nech majú na mysli, že masmédiá (internet, počítače, tlač, rozhlas, televízia, film) sú predovšetkým prostriedkom pre užitočnú prácu, a nie len pre zábavu. Nech svet, ktorý sa pred nimi otvára, slúži ich rastu v súlade s vedomím zodpovednosťou za seba i za všetky ľudské spoločenstvá. Skrze Krista, nášho Pána. Amen.

MODLITBA ZA KATOLÍCKE DIELA V MÉDIÁCH

Bože, ty si skrze svojho Syna, Spasiteľa sveta zveril Cirkvi poslanie budovať na zemi Božie kráľovstvo a poslal si učeníkov ohlasovať evanjelium všetkému stvoreniu. Daj, nech tých, ktorí cez službu v médiách svedčia o Kristovi, naplní jeho Duch, moc a múdrosť. Nech tvorcovia katolíckych internetových stránok, tlače, filmov, rozhlasových, televíznych a

počítačových programov ohlasujú Ježiša s odvahou a radosťou. Daj, nech všetci ľudia cez ich úsilie spoznajú lásku Boha a jeho plán spásy, ktorý počíta s každým človekom. O to Ťa prosíme skrze Krista, nášho Pána. Amen.

MODLITBA ZA TÝCH,
KTORÍ ŠÍRIA ZLO CEZ MASMÉDIÁ

Všemohúci Bože, od teba pochádza všetko dobro a jeho rast. Od teba pochádza technický rozvoj ľudskej spoločnosti. Chceš, aby technika slúžila budovaniu opravdivej solidarity medzi národmi. Od teba prijímame s vďačnosťou všetky dary. Preto ti zverujeme všetkých, ktorí nebudujú jednotu, ale vedome či nevedome cez masmédiá: internet, počítačové programy, tlač, rozhlas, televíziu, alebo film rozsievajú zlo, klamstvo, nenávisť a hriech. Otvor srdcia tých, ktorí páchajú zločiny a nepravosti každého druhu pre tvoju milosť a odvráť ich od cesty hriechu. Nech si uvedomia, že ich život a činy majú slúžiť tvojej chvále. O to Ťa prosíme skrze Krista, nášho Pána. Amen.

MODLITBA ZA SEBA SAMÉHO

Bože, náš Otec, zverujem ti seba samého a prosím, aby som si pri používaní médií - internetu, počítača, tlače, rozhlasu, televízie a filmu vyberal len to, čo ma privádza k poznaniu teba, sveta, ktorý ma obklopuje, a seba samého. Nech informácie z masmédií, ktoré budem prijímať, slúžia rozvoju môjho ducha, rozumu a vzdelania, čo mi umožní smerovať k plnosti ľudskej a kresťanskej zrelosti. Nech ma anjel strážca, ktorého si mi dal za ochrancu a sprievodcu, stráži a vedie, aby som pri používaní masmédií unikol nebezpečenstvám a zlu, s ktorým sa v nich môžem stretnúť, aby som nepremárnil ani čas, ani talenty, ani nezanedbal cez masmédiá konať dobro. Ochráň ma pred únikom z reality a pred sebecktom. Pomáhaj mi, aby som sa chcel a vedel radostne deliť s dobrami, ktoré sám užívam. O to Ťa prosím skrze Krista, nášho Pána. Amen.

Schválenie:

+ Mons. prof. ThDr. František Tondra, spišský diecézny biskup a predseda Konferencie biskupov Slovenska.

PROSÍME • ŽIADAME • VYZÝVAME
za seba aj vo vašom mene:

neprestávajúce v úsilí o finančnú podporu
nášho a vášho časopisu

KULTÚRA,

jediného dvojtyždenníka
závislého od etiky.

Posielajte svoje dary
poštovou poukázkou typu U,
alebo bankovým prevodom
na účet nášho vydavateľa v Slovenskej sporiteľni,
č. ú. 170427664, (kód banky 0900,
názov účtu Factum bonum),
prípadne na adresu uvedenú v tiráži.

Prispejte na svoju prítomnosť
a budúcnosť!

Odkrajuješ

Krájaš deň po dni.
To už tu bolo.
Nie, už len odkrajuješ.
Rátal si s plodmi
a s pevnou vôľou.
Ston je tu. Bodaj úteš.

Už neodkrojiš,
keď zatne v šiji.
Keď zaskočí ťa zmrúva
volanie do riš,
ach, malvázi!
Chval'ba je zrazu mútna.

Tolká je sila,
čo sa tu kaše.
Deň za dňom už len cvála.
Oči sa mýlia,
ak vidia krajšie.
Aj za to Bohu chvála.

Urobiť báseň

Urobiť báseň
zo svojho najhlbšieho ja.
Zo všetkých rozjatrených krásen,
ktoré sa v duši nehoja.

Šuminy zobrat'
z hladiny zhladka varechou.
Nájsť na var zdnuka ladný obrat.
Vývarovať sa nárekov.

A špajdl'ou zľahka
opáčiť nedovarené.
Prizemno ešte túžba achká,
s krásnom sa kvári v aréne.

Tá báseň bude.
Keď to ja bude hotové.
Keď hladno uvoľní sa z hrude.
A samo sebe odpovie.

Strapkance zblízka

Strapkance tmy,
čo trčí z noci,
strapkance blíkov
spopod obzoru.

Zrak čaká
na genia loci
— tak vari —
od zmrku až po zoru.

Bezvládne trpezlivo
čaká,

TEOFIL KLAS

Tá báseň bude

Autor veršov s priateľom Dr. Františkom Sýkorom

bezvládne trpezlivo
vyčkáva.

Až príde ráno
v piesni vtáka
a nastúpi krok
denná výprava.

Tá tma
je ako slimák slizká,
tie bliky
múčne ako zástera.

Strapkance jednak
vidieť zblízka,
len
márny pomykov ich zastiera.

Zrádza sa chvíľa

Chaos.
Och, nie je vo mne.
Lež nie je mimo mňa.

Zrádza sa vecne, slovne
vždy chvíľa prítomná.

Chápe ma vir ten
stuha.
Deň vnucuje ma doň.

Belasá tvoja stuha
istí ma pred pádom.

Chaos
je ako žiadza.
Sprevádza pútnika.

Nikdy preč neodchádza.
Len rukám uniká.

Očiam
sa voslep krúti,
nádeji nohy podráža.

A podáva sa smrti,
temnotám do kráča.

Belaso zjasni scénu

Belasým plášťom prikry ma,
keď odkloníš ma do dňa.
Belasým plášťom útiše.

Chvíľa to bude vhodná.
Úsvit nech rozbeh prikry má
a nech sa slnku upíše.

Slnko mi dušu vybieli.
Na žinke zavesení
zasa ju vráti životu.

Belaso zjasni scénu,
kde sny už z krčča kriveli.
Nech zasa bude živo tu.

Márnivo z málička

Púpava, sedmokráska,
pastierska kapsička.

Rozkvitli na sídlisku.

Kto tu zem takto láska?
Márnivo z málička?

Cítiš tú ruku blízku?

Už zahanbí ťa včela
na slnci medovom.

Tolko je v kvetoch daru!

Aj duša tak by hcela
rozkvihnúť smädcom von!

V púpavku svätôžiaru!

Keby bolo menej

Bol by som radšej,
keby bolo menej,
no keby také bolo z priesady.
A keby vinšom
z duše ohromenej
zvestovalo sa jemné znezradu.

Keby aj v inšom
strážilo si meno
a tak i chcene bolo nelacné.
Nech nepôsobí
skrátka unáhleno,
ani nech sa mu po cti nezacnie.

Bol by som radšej,
keby bolo menej,
a predsa sám sa s nošou teperim.
Ale už ako,
tak už v Božom mene
nech rozpiera sa chvála preddverim.

bola veľkorysá v sľuboch, ktoré dnes treba plniť - a chápeť nervozitu kolegov zo Slovenského filharmónie, ktorí majú v rukách uznesenie vlády o komplexnej rekonštrukcii svojej Reduty, či našich výtvarníkov, ktorým vláda pred dvoma rokmi sľúbila zrekonštruovať a dobudovať Slovenskú národnú galériu. A okrem dvoch miliárd na tieto dva projekty chýba tretia na rekonštrukciu Bratislavského hradu - Slovenského národného múzea, chýbajú peniaze na dokončenie a sprevádzkovanie roky sa vlečúcej rekonštrukcie Univerzitnej knižnice, zúfalý je pohľad na stagnujúcu obnovu martinského Národného domu, fyzicky sú ohrozené unikátne stavby sústredené v niektorých slovenských skanzenoch, v mnohých aj veľkých knižnicach chýbajú novovydané knihy a časopisy, galérie a múzea len veľmi zriedkavo majú peniaze na nákup nových zbierkových fondov, a tak ďalej a tak podobne. Práve preto sa nazdávam, že dnes by sme tu nemali hovoriť iba o jednej divadelnej budove, aj keď národné divadlo v Bratislave. Práve preto musíme dnes hovoriť o celkovom vzťahu tohoto štátu, jeho vlády a parlamentu ku kultúre a musíme hľadať cesty, ako ju z periferie spoločenského diania dostať do stredu verejnej pozornosti. Ako docieľiť, aby kreativita neprehrávala každodenný súboj s pragmatizmom ekonómov, ako umožniť, aby sa popri štátnych zdrojoch do oblasti kultúry a umenia dostávali v zreteľnej miere aj prostriedky z podnikateľského sektora. Mali by sme mať ambíciu naštartovať proces transformácie verejnej

mienky tak, aby nie reklama na súťaži misiek, ale sponzorovanie nákupu unikátnych umeleckých diel pre verejné galérie, premiér v divadlách či koncertných sezón bolo aj u nás meradlom dôveryhodnosti priemyselnej, finančnej či obchodnej spoločnosti. Niečo môžeme urobiť prijatím dobrej legislatívy, niečo vlastným príkladom, niečo sa dá urobiť rýchlo a niečo zasa potrebuje svoj čas. Nemôžeme sa však ďalej tváriť, že situácia slovenskej kultúry je normálna. Netreba byť veľkým odborníkom napríklad na to, aby sme zistili, že dnes je vznik kvalitného slovenského umeleckého diela omnoho zriedkavejší, ako tomu bolo v čase neslobody a pred zavŕšením národnoemancipačného pohybu. A je celkom jedno, či si teraz v hlave premietate bilanciu našej filmovej, divadelnej či televíznej tvorby, mená a práce našich spisovateľov, maliarov, sochárov či architektov.

Ja chápem, že pre básnika, ktorý zháňa sto či dvestotíc na vydanie zbierky veršov je predstava 350 miliónovej dotácie SND nepredstaviteľnou sumou, alebo aj červeným súknom, treba však vidieť aj druhú stranu mince - že totiž za tieto peniaze tri umelecké súbory ponúkajú ročne vyše 700 predstavení, ktoré navštívi dovedna štvrt' milióna divákov, že v divadle aktívne umelecky pôsobi niekoľko umelcov, ktorí patria k európskej špičke a niekoľko desiatok ďalších do európskeho divadelného diania aktívne vstupuje. To všetko sú tí na-

jlacnejší poslovnia Slovenska, vďaka ktorým sa v zahraničí dozvedajú ľudia o národe, ktorý žije v srdci Európy a ktorý nevie iba s natiahnutou dľaňou pýtať, ale vie aj dávať. A dáva to, čoho máme vďaka našej tradícii zatiaľ dost' - talent, originalitu umeleckého spracovania, kvalitu interpretácie.

Isteže, v umení to už tak býva, že nie vždy a nie všetko sa vydarí, že nie vždy sa vkusové preferencie tvorcov prekrývajú s tým, čomu dávajú prednosť a čo očakávajú diváci. To však je téma na trošičku inú diskusiu - veď divadlo sa nestavia pre jedného režiséra či jednu generáciu hercov alebo spevákov. No zatiaľ sa aj na našich skromných skúsenostiach so sprevádzkovaním nových divadelných budov v Nitre či Prešove ukazuje, že mali blahodarný vplyv na podnietenie kreativity, že inšpirovali tvorcov k vypätiu a vzbudili vždy aj veľký záujem divákov o umeleckú činnosť v novom stánku Tália.

Stretol som sa v ostatných týždňoch so stovkami ľudí a čítal som množstvo článkov a listov, ktoré mi poskytli široké spektrum názorov na osud novostavby Národného divadla. Viem, že v našom štáte je dost' ľudí, ktorí za svoje existenčné problémy či stratu zamestnania a perspektívy vinia práve hercov, ktorí im dodávali odvahu vyjsť v novembri 1989 na námestie. Viem aj o tom, že časť populácie porovnáva výsledky tvorby veľkých hviezd slovenského divadla, generácie Viljama Záborského, Ctibora Filčíka, Gustáva Valacha, Mikuláša Hubu, Františka Dibar-

boru, Karola Zachara či Jozefa Budského a mnohých ďalších s tým, čo vidia dnes na obrazovkách slovenských televízií a počujú z dabingu zahraničných filmov a seriálov - a pýtajú sa, či týmto „bavičom“ treba ešte aj Národné divadlo. „Národné“ vždy bolo a aj perspektívne by pre nás malo byť synonymom „prvého“, „najkvalitnejšieho“, „najlepšieho“. Národným by malo byť či už múzeum, divadlo, alebo hoci futbalová jedenástka, ktorá združuje náš výkvet, elitu, tých, ktorí vedia a dokážu viac a lepšie ako ostatní. To, čo nám nikdy neurobí hanbu, čo v nás tu doma, ale aj v zahraničí vie vzbudiť rešpekt k tomu, čo sme schopní urobiť, vytvoriť, dosiahnuť - a čo aj spätne funguje ako zapaľujúca iskra a vytvára žiživú atmosféru, priaznivo ovplyvňujúcu podmienky pre tvorbu. Isteže, postaviť pre divadlo budovu je prvý - aj keď dôležitý, ale iba čiastkový - krok. Pravdu má každý, kto upozorňuje, že aj v našich relatívne najmodernejších budovách sa neraz stretávame s nevelkými umeleckými hodnotami a má ju aj ten, kto upozorňuje, že aj v zlých podmienkach vedeli umelecké osobnosti vytvoriť diela, na ktoré sa nezabúda a ktoré slovenskú divadelnú „káru“ výrazne potisli smerom k tomu najlepšiemu, čo na našom kontinente vzniklo. Nazdávam sa však, že otázka umeleckého programu v novej budove je úloha, ktorú nemôžu riešiť politici a aj ten najlepšie myslený pokus ísť týmto smerom je vopred odsúdený na neúspech. My môžeme urobiť to, čo od nás slovenská verejnosť očakáva - rozhodnúť o tom, že

Slovenská republika má záujem podporovať z verejných zdrojov kultúru na úrovni v Európe obvyklej. Môžeme dnes rozhodnúť o tom, že považujeme za vec našej národnej hrdosti sami si dokončiť a do užívania odovzdať prvé a dôstojné Národné divadlo. Môžeme však našej verejnosti vydať dnes signál aj o tom, že máme vzťah k hodnotám, ktoré sme zdedili, ktoré chceme rozvíjať a odovzdať tým, ktorí prichádzajú po nás, že nám nie je ľahostajná naša kultúra a umenie, že si uvedomujeme nielen jej význam pre kvalitu nášho každodenného života, ale aj jej rozmer kľúčového sebaidentifikačného nástroja, ktorého význam je v zjednocujúcej sa Európe a globalizovanom svete nezastupiteľný. Môžu byť národy bohatšie a chudobnejšie, početnejšie či menej početné, ekonomicky úspešnejšie i tie, ktorých hospodárstvu sa nedarí, niet však národa bez autentickej kultúry ako súboru jedinečných prejavov tvorivosti jeho ducha. „Duchovný život je poistením žitia svetského, obecného, zjavného a verejného: kde nie je tamten rozvinutý, tam ani tento dobrého zvelađu, vzrastu a rozkvetu mať nemôže, ani vskutku nemá. Zato, hľa, sa ešte národy nikdy tak neobzerali na to, čo ony z duchovných darov alebo pokladov či už ukázali, či este len pre budúce ukázanie majú prichystané - ako to teraz vidíme uskutočňovať. Lebo keď sa národ po tom obhliada, čo on duchovného stvoril a uskutočnil, vtedy sám seba objíma, sám seba rád má, sám seba vidí, cíti, vie a rozumie. (...) Minulosť nebola pre nás tu ze-

KULTÚRA: - *Otec Felix, dovoľte začať od konca. Podelite sa s nami o vaše pocity po príchode domov na Slovensko...*

FELIX J. LITVA: - Po návrate do vlasti chcel ktosi z domácich vytrvalcov označiť tých, ktorí sa vrátili do rodného domu, kde sa narodili, žili a pracovali, jednoduchým pojmom spolupútnik alebo svetobežník. Za toto označenie ten ktosi namiesto bodky prezieravo položil otáznik. Medzi takto označených pridali aj mňa. V povojnových rokoch sa moji rodáci ešte snažili nájsť môj portrét v galérii vystažovalcov a dať mi prijateľnejšie označenie... Vytvorili si na to vlastné kritériá. Cudzinec zaodetý prívlaskom prišelca odinakaľ sa vrátil do toho, čo sa v srdci vystažovalcov pokladalo za domov. Prišiel však na to, že po vývojových a rečových zmenách sa z niekdajšieho spolupútnika stal už bezdomovec. Ocitol sa v síce povedomom, ale predsa len cudzom svete, ktorý kedysi bol jeho domovom. Bezradný usiloval sa pochopiť, čo sa vlastne od neho očakáva. Okolie mu kládlo otázky, zvedavé na odpovede, aby vedelo, kam ho zaradiť. Ale otázky mu evokovali už len dávne spomienky. Ak sa mal vyznať v tom, čo bolo kedysi súčasťou jeho osobnosti a zaradiť to do jedinej životnej reality v celkovom súhrne cudzineckých rokov, musel dospieť k obrazu o sebe z odpovedí vyvierajúcich z jeho svojskej situácie...

KULTÚRA: - *No a teraz prejdime obľúkom na začiatok, k vášmu detstvu. Aby sme všetkému, o čom sa budeme zhovárať, dali akési zátvorky...*

FELIX J. LITVA: - Deň po narodení ma pokrstili v predmerskom kostole, v dedinke neďaleko Bytče. Meno Jozef, ktoré mi v rodine vybrali, otec prikráľil ďalším menom. Použil talianske Felice, čo po slovensky znie Felix. Takto volali otcovho talianskeho priateľa. Pre vtedajšieho predmerského pána farára znelo toto meno cudzo, nuž vyneschal otcov dodatok v zápise ako nadbytočný. Neocitlo sa teda ani v obecnej matrike, ani na rímskokatolíckej fare. Krstní rodičia sa až po pätnástich rokoch priznali ujcovi, richtárovi v predmerskej filiálke Mikšov, že druhé, cudzie krstné meno cestou na krst zabudli. Celú vec vyzradili, až keď k zaužívanému menu Felix žiadal nový triedny profesor v Trnave matričný záznam. Po doplnkoch však nakoniec predsa len mal najmladší Litvov syn aj úradne dve mená: Jozef a Felix.

Mikšovčania sa nad doplneným menom dlho nepozastavovali. Nemali ani kedy. Už o niekoľko mesiacov po krste sa naša rodina presťahovala do Lukáčoviec na dolniakoch a neskôr do Trnavy, „aby deti mali kde chodiť do školy“. Mal som na školy v Trnave dosť príležitostí i času, ostal som tam až po šiestu triedu gymnázia. Vtedy som sa rozhodol vstúpiť k jezuitom, kde už bol na štúdiách môj starší brat Alojz, a problém mena stratil svoju dôležitosť.

Ďalšie roky som prežil z väčšej časti mimo Slovenska. Boli to roky formácie na trojročnom ústave filozofie v Čechách a štvorročnej teológii v Banskej Bystrici, zakončenej v Ružomberku. Počas pobytu na univerzite v Bratislave som dokončil absolútorium z dejín a

Spolupútnik, či svetobežník?

Rozprávame sa s jubilujúcim o. Felixom J. Litvom, SJ

Páter Felix J. Litva, SJ, pôsobil mnoho desaťročí v zahraničí, najmä v Kanade a Ríme. Jeho láska k filozofii, literatúre a výtvarnému umeniu je zasväteným dobre známa. V Kanade pôsobil okrem iného v kultúrnej komisii Svetového kongresu Slovákov, založil vydavateľstvo Dobrá kniha a redigoval alebo inak uviedol na svetlo sveta mnoho vzácnych knižných titulov. Bez jeho pričinenia by sa zaiste

nebola uskutočnila v Kanade premiéra veľkolepej opery Eugena Suchoňa Krútnava. Aj po návrate do vlasti je stále aktívny. Preniesol na Slovensko pôsobnosť vydavateľstva Dobrá kniha, pôsobil ako prorektor Trnavskej univerzity a stále je publicisticky aktívny. Minulý rok sa dožil životného jubilea 85 rokov. A 25. januára oslávil 60. výročie kňazstva. Pri tejto príležitosti sme ho požiadali o

Rektor Trnavskej univerzity odovzdáva jubilantovi pamätnú medailu TU
Snímka: Teodor Križka

francúzskej literatúry. Ako kňaz som strávil medzitým ešte rok v Paríži. Až po ďalší doktorát z cirkevných dejín a definitívne poverenie vyučovať na Gregoriánskej univerzite v Ríme mi ostal aj nejaký medzičas - viacero rokov strávených v Kanade.

Kanada sa mi stala novým domovom a ostala najaktívnejším úsekom života. Tam som sa venoval kultúrnym podujatiam a vydavateľskej činnosti, obnoveným záujmom o vedeckú disciplínu a literárnu tvorbu. Zaciatom deväťdesiatych rokov, keď som sa vrátil na Slovensko a začlenil sa do praktického života v domácom prostredí, prišlo obdobie dozretia a činnosti završenej na Trnavskej univerzite vyučováním dejín a histórie filozofie. Z malého zahraničného vydavateľského úsilia pokúsil som sa vytvoriť celoslovenské vydavateľské dielo známe pod názvom Dobrá kniha.

KULTÚRA: - *Záujmy o intelektuálny a literárny život viedli o. Felix J. Litvu ako mladého kňaza už v prípravných rokoch života k úsiliu pochopiť slovenské kultúrne podhubie. Sám sa na ňom aktívne zúčastňoval, ba v študentských rokoch bol vari aj spoluvorcom domáceho kultúrneho vývoja. Jeho úsilie dokreslovalo vari aj to, čo sa v teoretických rozboroch druhej polovice 20. storočia vytratilo z povedomia. Navyše v pozadí jeho rehoľného povolania sa môže skrývať nevyslovená*

otázka, či vstup staršieho brata do Spoločnosti Ježišovej nemal vplyv na rozhodnutie nasledovať ho... Práve v tom čase sa medzi novinármi živo hovorilo o osude slávnej jezuitskej dvojice bratov Rahnerovcov. Išlo o mladšieho Karola. Kto sledoval osudy týchto známych teológov, zisťoval, ako sa závislosť od staršieho brata vracia do hodnotenia teologickej a spisovateľskej činnosti mladšieho brata. Je preto prirodzené položiť si otázku, či nešlo o podobný vzťah v prípade bratov Litvovcov. Opýtali sme sa preto o. Felix J. Litvu na tieto roky.

FELIX J. LITVA: - Zo života nijakých bratov nemožno vylúčiť ich vzájomnú závislosť. Bratia Litvovci neboli výnimkou. Ale aj iné vplyvy mali vari svoju úlohu v budúcom životnom rozvoji mladšieho Felix J. Návštevy v noviciáte a vôbec v trnavskom jezuitskom dome mali na neho svoj vplyv. S trnavskými jezuitami starší brat Alojz žil už dlhší čas. Pripravoval sa na kňazstvo. Jeho mladší brat bol iba v ďalšej príprave. Rozdiel medzi obidvom bol sedem rokov. Ich duchovné vzťahy však istotne zanechali stopy v myšliach obidvoch. Ale životná skúsenosť poukazovala skôr na vonkajšie súvislosti. Nie je bezdôvodné domnievať sa, že aj iní členovia jezuitského domu, napríklad pomocní jezuitskí bratia, mohli nakloniť u mladšieho brata vážky rozhodovania rehoľným smerom.

Zostávala mi dlho v pamäti spomienka na nich. Ešte z chlapčenských rokov som sa pamätal na časy, keď som vedel stráviť dlhý čas napríklad u brata stolára jednoduchým pozorovaním jeho práce, ako hoblíval dosky, alebo ich lepil dovedna. V pamäti mi utkvela spomienka, ako som sa odhodlal pustiť ako štrnásťročný do zhotovovania ping-pongového stola pre klub v Mariánskej kongregácii práve v tej dielni, kde som sedával a pozoroval brata stolára pri jeho práci... Vedel som obdivovať namaľované krajinky s postavami svätých, ktoré iný brat, zamestnaný ako kuchár, spájal vo voľnom čase do farebných portrétov vyvolených Božích. Najživšie mi ostala v pamäti práca v administrácii mesačníka „Posol“ - ako desaťročný som začínal na obal časopisu lepíť pomocou malého strojčeka adresy spolu s iným bratom.

KULTÚRA: - *Ešte dnes, v dobe modernej odbornosti, si všímame a obdivujeme výsledky práce jezuitského brata Guya Consolmagna, člena Vatikánskeho observatória pri Ríme (Castel Gandolfo)...*

FELIX J. LITVA: - Tento jezuitský brat je oivenčený všetkými titulmi amerického Institute of Technology a je známy článkami napríklad o lete družice „Spirit“ na Mars, alebo nedávnym opisom preletu Venuše pred slnečným diskom. Mimochodom, tento jav skúmal pred dvestopäťdesiatimi rokmi už náš rodák z Banskej Štiavnice Maximilián Hell. Brat Guy Consolmagno ostal naďalej pomocným bratom a nechcel pokračovať v štúdiu na kňaza. Podobne v talianskej umeleckej konkurencii známy maliar brat Vencko ostal radšej pri svojich farbách a štetcoch a v manuálnych slúžbách pôsobil v reholi namiesto príameho kňazského apoštolátu, hoci úspešne skončil akadémiu výtvarných umení a samostatne vystavoval už predtým v talianskej domovine podľa niekdajšej tradície talianskych maliarov a jezuitských bratov (napríklad brata Pozzoa, ktorý pracoval aj u nás v Trenčíne).

Vzťah k takémuto typu rehoľného povolania ma inšpiroval a ďalej inšpiroval ešte aj v posledných rokoch, keď obraciam v hrsti elegantne a profesionálne zaviazanú a odborne vydanú modernú publikáciu Dobrej knihy s nádhernou väzbou, akú vedia vytvoriť iba majstri tohto umenia. Necítil som sa nikdy prínaležiaci medzi tých, čo hodnotia rehoľný stav podľa dôležitosti úloh, ktoré v reholi zastávali. Skôr ma inšpirovali tí, ktorí prijímali svoje povolanie svojsky a ponížene sa ho pridržali ako daru.

KULTÚRA: - *Toto nazeranie vám zaiste uľahčilo prechod k manuálnym*

službám, ktoré na vás čakali v čase, keď na Slovensku viedla aj kultúrne snahy „manuálna totalita“. Slováci a obzvlášť slovenskí katolíci, medzi nimi i mnohí kňazi, museli prežiť za politického a mocenského útlaku dlhé desaťročia v robotníckych povolaniach, alebo dlhé roky odlúčení od vlasti. Spomínate si na tieto časy?

FELIX J. LITVA: - Ak sa služba kňaza alebo rehoľníka meria podľa toho, či sa má prijímať akékoľvek poverenie, lebo spolupráca na stvoriteľskom diele Božom rozhoduje o plnení Božej vôle, tak v každom poslaní treba vidieť službu Bohu. Vlast' a cudzina. Svet a domov. Sú to hodnoty pridané ako daň, ktorú si vymáha od nás niekto, kto možno ani nevyšiel spomedzi nás. Kdesi v nás žije ďalej volanie, ktoré si ani my, ani naše životné prostredie nemôže nárokovat' výlučne pre seba. Keď som spomenul príťažlivosť manuálnych prác v mladom veku, bola v tom už vopred nadobudnutá schopnosť, záujem o to, čo som chcel robiť aj ako kňaz. Možno je to dar, ktorým sa určuje trasa životného poslanca...

Mne nebolo zverené poslanie naznačovať kultúrne križovatky nášho slovenského života. Nepriťahovali ma miesta osobitného vplyvu medzi ľuďmi v spoločnosti. Priťahovala ma možnosť objavovať vízie napísané životom. Kedykoľvek sa mi tieto vízie podarilo uviesť do praxe, napĺňali ma pokojom a vyrovnaním. V Kanade ma vždy naplnila radosť o vydarená knižka, primerane vybavená aj vonkajšou úpravou. V koži viazaná kniha už dotykom nahrádzala vidinu krásy, ktorá ma tiež priťahovala až natoľko, že aj za tvrdých zdravotných okolností ma niesla do výšav. Vtedy sa horúčka alebo bôľ strácali a v diele rástla nádej na zajtrajšok, ktorý som si vedel vybiť aj farbami, zarámovanými do malého priestoru, ktorý mohol držať človeka v rovnováhe.

Vtedy aj krajina, ktorú toľkí volali cudzinou, sa mi stávala blízka. I ľudia v nej, ktorí sa museli často uspokojiť s výdržou v spoločnej nádeji. Pre tých sa vyplatilo niečo urobiť. Usiloval som sa, aby sa aj jednoduchí ľudia mohli dostať k slovenskej knižke, mať niečo, pri čom si ako v nedeľu odpočinulo.

KULTÚRA: - *A pokračovali ste v tomto úsilí aj doma?*

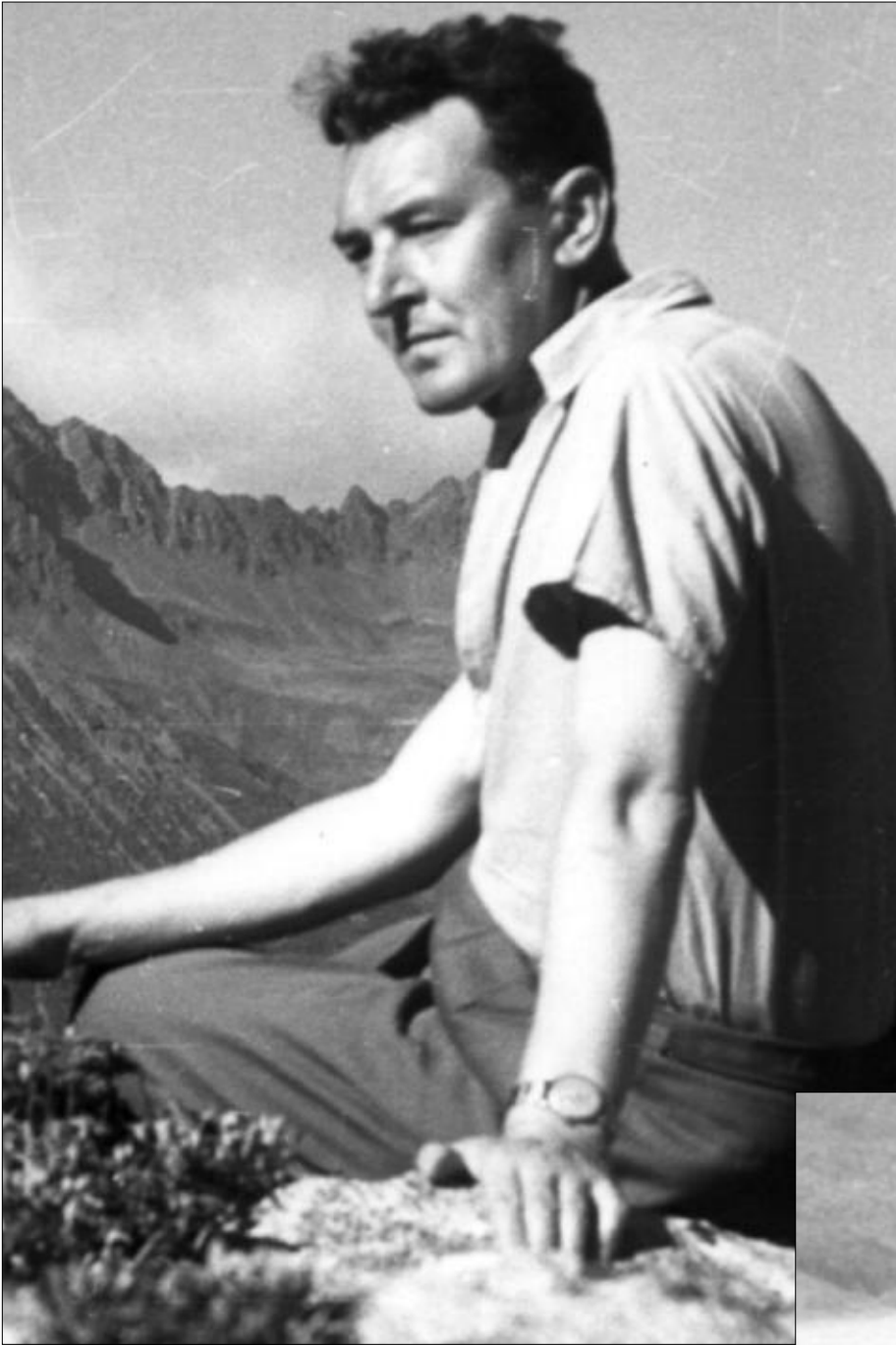
FELIX J. LITVA: - Doma bolo treba tiež hľadiť na rezervy ducha u ľudí, ktorí hľadeli na bezpečnejší zajtrajšok a spokojnejší večer pri lampe, aby ovzdušie vibrovalo slovenskosťou reči a žiarilo lahodosťou zajtrajšej istoty. Kultúra slova a plnosť myšlienky mali ďalej zaznievať v dejinách. Byť doma malo byť oporou v náročnejšej tvorbe. Takýto ideálny prístup mali pred očami ľudia, čo sa vrátili na Slovensko z cudziny. Naznačovali to prvé prejavy novovydaných časopisov, prvé stretnutia na vernisážach, pri ktorých viacerí z niekdajších autorov pokračovali v práci z minulosti s neumenšeným oduševnením.

Ukázali sa však aj výkyvy generáčného vysilenia, nielen nečakané zdroje nových síl, hoci ani jedno ani druhé nedosahovalo vrcholy. Ako v ostatných úsekoch duchovnej kultúry strácala sa v literatúre, výtvarnom umení, v dramaturgii počiatková chuť, vôľa obetavať sa. Finančné zdroje sa vynakladali skôr na budovanie hmotnej základne. Prvenstvo získavala „tehlavá civilizácia“. Počítával sa hlavne nedostatok ochotných pracovníkov, ktorí chýbali napríklad aj v radoch Dobrej knihy, pri vydávaní krásnej literatúry, hlavne prózy, pri výbere a prekladateľskom úsilí o sprístupnenie diel prvoradej hodnoty.

KULTÚRA: - *Vymedzte teda problémy, ako ich vnímate vy...*

FELIX J. LITVA: - Ak máme pred očami nedostatky a chceme na niektoré poukázať konkrétnejšie, mám dojem, že sme sa stiahli do historicizmu, do odhalovania minulosti namiesto toho, aby sme pestovali tvorivé napätie. Pos-

Vo vrchoch Grand Sasso počas študentských rokov

V Cambridge pred odchodom na Slovensko (O. Felix Litva v dolnom rade tretí zľava)

filozofiu mladým nahrádzajú najmä literárne diela. Túžil som ich v spoločenstve vrstovníkov vyprobovať. Ostal som na pol ceste. Po toľkých rokoch som si pokladal za povinnosť zachovať si slobodu ducha. Stretol som vtedy jednoduchého človeka, ktorý ma učil, ako ďalej rozmýšľať. Zapamätal som si jedno z jeho poučení, keď už sám prestal byť dávno mladíkom.

Zaoberal sa ako starý profesor sociológiou. Pokladal ju za jadro toho, v čom nás chcel tri roky viesť v duchu všeludského kréda: „Pre mňa ideálnym človekom je človek slobodný, a ja chcem ostať liberálny celou svojou osobnosťou“. Tak nám hovorieval. V tom čase ma stretol ďalší človek, mladší odo mňa, ale lepší filozof ako ja. Ten mi radil: „Zostaň slobodný“, bez prímiesi všelijakých -izmov a manifestov. Profesor zomrel ako človek slobodný. Vedel, čo drží človeka pri živote, aj keď je vekom zodratý.

V Kultúre ste k výrazu liberálny pridali slovo „trhový“. Nemal by som sa

tatem“ za liberalizáciu okrášlenú trhovými, technickými, vychovávateľskými, náboženskými a neviem akými dodatkami. Keby sme boli mohli ostať ľuďmi slobodomyselnými, boli by sme ľuďmi slobodnými, a nie otrokmi (propagandy, politiky, športu, majetkov a bohatstva), zasa so všetkými nedostatkami neslobody, nespravodlivosti, otroctva seba i druhým.

Tento ideál mi ostal aj dnes a zaň by bolo treba obetovať hocičo na svete, lebo vtedy by človeku nemohlo nič chýbať, ani Pán Boh, veď človek by bol jeho slobodným pomocníkom. Lenže človek sa môže – a tiež slobodne – stať

tupovali sme s akousi rutinou ducha, uprednostňovali sa ľudia *temporis acti*, ktorým chýbala sila meniť svet okolo seba.

Mám dojem, že aj spisovatelia, ktorí ešte vedia, ako držať pero v hrsti, alebo udierať na klávesnicu písacích strojov, ale aj tí obrnení počítačovou technikou, ustrnuli, akoby ich ruky zamenili smerovku k umu a oduševneniu skôr k rutine technického výkonu. Strácajú tým záujem, čitateľov a zvedavosť divákov. Alebo naozaj stratili miestenky v životných hľadiskách? Ak je to tak u laikov, nie je to inak ani medzi kňazmi. Tvorcovia ducha nevedia nájsť smer, na ktorom je dosť miesta pre mladé pokolenie, nevládu budovať miestečko, z ktorého by sa dalo ozvať a ohlásiť rovnocenne k svojim vrstovníkom, ani nájsť nadbytočnú korunku kvôli nim. Je to tu ako po futbalovej prehre, kde pár divákov sa po zápase sputuje, kto vlastne vyhral. Vytratilo sa z duše teplo záujmu, obety. Prestali sa vytvárať možnosti, kde sa zísť a privolať všetkých, čo chcú počúvať. Prestalo sa aspoň kričať „do toho“, keď sme už unavení z budovania!

KULTÚRA: - *Istý čas ste boli aj aktívnym spolupracovníkom Kultúry. Spoločne sme uvažovali, ako ďalej. Hoci ste nám nemohli pomôcť, vaša ochota vypočuť nás a zamýšľať sa nad našimi problémami nás povzbudzovala. To nebolo a nie je málo v čase, keď je pohodlnejšie hodiť plec, alebo si nájsť lacnú výhovorku...*

FELIX J. LITVA: - Hovoríte, kedysi ste boli oporou našej Kultúry... Pamätám si, ako niekto ďalší rozvzdal túto nadhodenú myšlienku: „Kultúra sa ocitla vo veľkej materiálnej tiesni“. A ktosi iný dodal, či „je zdravé, aby sa v duchovnom svete malého národa nevedelo nájsť ani toľko obetavosti, aby si udržal zásobu kyslíka na kultúrne dýchanie? Alebo už sa celkom uplatňuje liberálny trhový spôsob tvorby a mysle-

nia?“

Aj duchovný rast je možný len vtedy, keď organizmus žije vdychovaním zdravého povetria. Cíti sa v ňom kyslík, ktorý si treba neraz zadovážiť za nemalé peniaze. Roku 1939 som mal dvadsať rokov a začínal som na vysokej škole vnikáť do tajov filozofie. Nestal som sa filozofom, zostalo mi však vedomie, že

S prasynovcom Timkom Vaňom v Trnave

Na kanadskom západe

prečo ohlasovať, keby sa vyňali z vety skoro všetky slová, až na výraz „liberálny“. Pre mňa je toto slovo stále najkrajšie, hoci mnohí mu pripisujú falošný význam. Ním sa vyjadruje po latinsky podstata človeka, ku ktorej patrí „libertas“ – sloboda. Tu sa skrýva zmysel výrazu „liberálny“. Asi preto sa mi vznášal pred očami obraz slobody od môjho dvadsiateho roku života. V otroctve sa žiť nedá. Slovo liberálny pomýlili tí, ktorí namiesto slobody do pojmu „liberálny“ pridali koncovku, – „izmus“. Sloboda je natoľko zvodná, že pred ňou strácame zmysel pre realitu ako zamilovaní mladíci. Zo strachu, že nás oberú o slobodu, bránime ju tak, že ju vydávame napospas iným, ktorí sa jej zmocnili, aj keď stratili predstavu, ako naozaj vyzerať.

Ide o slobodu! Ide o skutočnosť, z ktorej sa svet zrodil a z ktorej bol vykúpený, keď človek zamenil „liber-

Božím odporcom a odpadlíkom, môže zmarit“ aj najpeknejšie – nielen výrazy – ale skutočnosti. Aj kultúra bude riadená trhovcami a ich otrokmi, ak sa upriami na popieranie slobody a namiesto príklonu k slobode sa od nej odkloní pre pokrivenú propagandu liberalistov, proti ktorým sa právom stavia... Ide tu o poslanie, ktoré treba plniť nanovo a na mieste, kde nie všetci ľudia hľadajú na svet pokojamilovnými očami.

Rozmýšľalo sa o delení výdavkov na dobrý kultúrny časopis. Zákonite museli padať aj výrazy i pojmy z oblasti trhového hospodárstva. Mali sa však urobiť i trhové rozhodnutia, lebo v dnešnom slovenskom vývoji sa im vyhnúť nedá. Človek, ktorý prišiel konečne zo súmraku do svetla, sa nemôže zmieriť s tým, aby sa ešte aj svetlo prispôbovalo tme „-izmov“. K dohode však nedošlo a týždenník slobodných ľudí stratil pôdu pod nohami. Pýtam sa: Je to vari kultúrny

Nedá mi, aby som nenapísal niekoľko viet na úvod k reflexii Viliama Jablonického o Kultúre, vydávanej od roku 1926 do roku 1944 Spolkom svätého Vojtecha. Bol to časopis síce zavše nevyrovnanej úrovne, rámcovanej skutočne bezkonkurenčne kvalitnými článkami, prípadne i celými ročníkmi, ale niekedy aj sivým priemerom. V každom prípade však svätovojtešská Kultúra patrí k tomu najlepšiemu, čo priniesol na tomto poli slovenský kresťanský intelektuálny a duchovný potenciál. Škoda, že v závere si tento potenciál musel hľadať nové médiá (Obroda, Verbum), ktoré však z pochopiteľných (najmä finančných, neskôr politických) príčin nemohli trvať dlho.

Keď som sa zoznámil s prof. Ladislavom Hanusom, poslucháčom filozofa Romana Guardiniho v Innsbrucku, ktorý napísal vari prvé „evanjelium“ slovenskej kultúry v diele Rozprava o kultúrnosti, jeho prvé slová zneli: „Odtiaľ nemám strach o slovenskú kultúru“. Citujem ich nie ako samochválu, ale ako začiatok kontinuity medzi pôvodnou revue a týždenníkom Kultúra založeným (obnoveným?) roku 1998, ktorý svoju orientáciu limituje „závislosťou od etiky“ a bez „prozreteľného“ stretnutia začiatkom deväťdesiatych rokov s Lacom Hanusom by možno nikdy nevznikol.

Naša Kultúra sa od svojho prvého čísla duchovne hlási k odkazu Karola Körpera, prvého šéfredaktora revue Kultúra, ba viac, s obdivom sa skláňa pred pamiatkou generácie slovenských katolíkov, najmä prof. Ladislava Hanusa, ktorí nielen vedeli držať krok s dobou, ale navyše vedeli sebavedomo obhajovať skutočné kresťansko-kultúrne a národné záujmy Slovákov v súperení so sice modernými, ale ako ukázali dejiny, riskantnými, ba nebezpečnými smermi. Možno aj toto sú prírodné príčiny, prečo jedna i druhá Kultúra mali nielen mnoho stúpenčov a čitateľov, ale občas aj vydavateľské problémy. Je preto iba samozrejmé, že uverejňujeme nasledujúci článok pripomínajúci 60. výročie zániku svätovojtešskej kresťanskej revue Kultúra.

TEODOR KRÍŽKA

V programovom príhovore Na cestu v prvom ročníku a prvom čísle Kultúry, časopisu slovenskej inteligencie, redakcia si zadefinováva svoj intelektuálny priestor: „naša revue poukáže na teoretické ponímanie z času na čas sa vynorujúcich najpálčivejších kultúrnych a sociálnych otázok dnešného života.“

Naše Slovensko bolo pôdou moderných, v živote národov už dávnejšie stroskotaných pokusov. Od prevratu (myslí sa 1918) sa seje u nás zrno filozoficky absurdných diel – bez vzrastu. Pomýlili (si) pôdu...Slovenské srdce je katolícke, slovenský rozum bystrý, zbadá blud a odvráti sa od neho zavčas aby neškodil národu. My ideme rovnou cestou šliapanou našimi predkami. A túto cestu chceme upevniť vedou, kultúrou, presvedčaním, aby ju nezničila búrka, pokrokárska lavína.“¹

Mesačník Kultúra, jeho prvé číslo vychádza v Trnave v rozsahu 48 strán, 15. januára 1926, v Spolku svätého Vojtecha, preto prirodzene rozvíja slovenský konzervatívny, kresťanský, katolícky program aj v ďalšej vstupnej stati označenej jednoducho Otázka. Šéfredaktor profesor Karol Körper sa sugestívne pýta čitateľa: „...či vôbec staráš sa o kultúru svoju, či vôbec na srdci Ti záleží vzdelanosť tvojho rodinného krúžku, všetkých, ktorí sú ti milí, ba celého národa svojho slovenského?!”

Na túto otázku musí každý Slovák – inteligent odpovedať kladne. Mnoho máme roboty, sme zahrúženi do úmornej práce za ten náš každodenný chlieb, ale preto človek chce zostať Človekom, tvorom to kultúrnym, inteligentným, synom národa európskeho, boriaceho sa za miesto, ktoré by mu bolo už dávno patrilo, nebyť dlhovekého zápasu o bytie vôbec.

Vidíme dobroprajné úškry tam – inde, vidíme letargické hlavosklony tu – u nás, keď sa jedná o slovenskú kultúru a predsa my chceme byť kultúrnym národom!

.../ Výrazom tejto nezlomnej, húževnatej vôle stať sa a zostať kultúrnym činiteľom rozvetvanej veľkej civilizácie európskej, chce byť aj náš časopis. /podčiarkol V.J./²

K. Körper zadefinováva presne vyhranené ideové programy časopisu, hoci s istým dobovým pátosom, ktorý je aktuálny i dnes, kde slovenskú identitu

VILIAM JABLONICKÝ

Svätovojtešská Kultúra, naša predchodkyňa

Pred šesťdesiatimi rokmi zanikol mesačník Kultúra /1926-1944/ ČÍSLO 1.

priradené partnersky a rovnocenne kladie ako jej neoddeliteľnú súčasť do európskeho do kultúrneho a civilizáčného celku. Ten ešte nebol poznaný dobovou skepsou, ktorá vyplynula z neskorších zlyhaní súperiacich ďalších veľkých ideológií (fašizmu-nacizmu, komunizmu-socializmu i liberalizmu) a kataklizmy druhej svetovej vojny.

Už od roku 1922 je v Trnave profesorom na bohosloveckej fakulte, v školskom roku 1925/1926 vyučuje tam sociológiu a pedagogiku a stáva sa špirituálom – duchovným správcom bohoslovcov. V ambicióznom profesorskom zbore, ktorý ako rektor seminára vtedy viedol už „osemdesiatročný generálny vikár a národovec Richard Oswald“, ako to uvádza vo svojich pamätiach Mój život, sa mu to však máli. ³ Prekvapujúco píše ako samozrejmosť, že v sociológii „sa vžívali do moderných prúdov spoločnosti“, oboznamovali sa „najmä s marxizmom.“⁴

Vníma dorastanie prvej slovenskej katolíckej inteligencie po prvej svetovej vojne a snaží sa ju formovať: „Sedem rokov po oslobodení spod cudzej nadvlády opúšťali slovenské stredné školy prví maturanti. Tí tiež čakali na svojich špirituálov, duchovných vodcov. Ved' sa „triedili duchovia“. Ludová strana, agrárna strana, sociálno-demokratická strana - to boli tri smery, ktoré si pripravovali mladé kádre. (Dnes by sme ich definovali ako konzervatívny, liberálny a socialistický smer - pozn. V. J.). Časopisy šírili svetoznámy: Slovenské pohľady boli neutrálne, všennárodné, Prúdy pokrokárske, hlásil sa už Dav mladých komunistov, len katolícka inteligencia nemala svoju revue. U Maďarov už roky kvitla Magyar kultúra, ktorú redigovali jezuiti. Tak sme sa spojili s Jankom Pöstényim a začala vychádzať Kultúra, časopis pre slovenskú inteligenciu. Bol som jej prvým redaktorom. Popri špirituálnosti som si to trúfol, ved' som bol prakticky celý deň voľný. Aká redakcia? Vtedy sa redigovalo dušou a obeťou, nie kanceláriami a personálom. Bol som sám. Vydavateľstvo a tlačiareň v Trnave. Bohoslovci mi oduševnene pomáhali, najmä Janko Hudec z tretieho ročníka. Hlásili sa spisovatelia, novinári, prispievatelia. Ohlas bol priaznivý, no vtedy sa ešte revue nestretala s takým pochopením ako populárna a rehoľná tlač. Náboženských časopisov sme mali habadej. No ukázali sme, že môžeme mať aj revue.“⁵

Hneď prvé číslo Kultúry naznačuje nielen ambíciu reflektovať, ale aj formovať domácu kultúrnu scénu, kde má vtedy ústredné postavenie kniha a knižná kultúra s profiláciou na slovenské a kresťanské hodnoty. Časopis vypisuje súbeh na rukopis na tému Dr. Andrej Radlinský, jeho život, diela

a boje za práva a povznesenie slovenského národa, ktorý zadáva Správa Spolku sv. Vojtecha zo základiny - nadácie P.Lisického.⁶

Predstavuje osobnosti svetovej literárnej a knižnej kultúry, zaznamenáva smrť Štefana Žeromského, informuje o diele nositeľa Nobelovej ceny Stanislava Reymonta Sedliaci (Chlopi), o ktorom píše prekladateľ a poslanec J. Grebáč-Orlov pred vydaním knihy.⁷ V rubrike Zo svetovej kultúry prináša Juraj Šimalčík recenznú informáciu o diele Giovanni Pappiniho Život Kristov z roku 1921, s návrhom na jeho budúce vydanie: „Jestli obdrží táto kniha i formálnu

ROČNÍK I.

JANUÁR 1926.

Kultúra

ČASOPIS SLOVENSKEJ INTELIGENCIE
VYCHÁDZA VSTRED KAŽDÉHO MESIACA

Rediguje: Prof. Dr. Karol Körper - Vydáva a administruje Spolok Sv. Vojtecha, Trnava
Predplätne na rok 60, na poštu 30 Kčs. - Pre cudzozemsko 70, pre Ameriku 75 Kčs

Otázka

je iba tá, milý čitateľu, či vôbec staráš sa o kultúru svoju, či vôbec na srdci ti leží vzdelanosť tvojho rodinného krúžku, všetkých, ktorí sú ti milí, ba celého národa svojho slovenského?!

Na túto otázku musí každý Slovák-inteligent odpovedať kladne. Mnoho máme roboty, sme zahrúženi do úmornej práce za ten každodenný chlieb, ale preto človek chce zostať Človekom, tvorom to kultúrnym, inteligentným, synom národa európskeho, boriaceho sa za miesto, ktoré by mu bolo už dávno patrilo, nebyť dlhovekého zápasu o bytie vôbec.

Vidíme dobroprajné úškry tam — inde, vidíme letargické hlavosklony tu — u nás, keď sa jedná o slovenskú kultúru, a predsa

my chceme byť kultúrnym národom!

A bude na tomto usilovnom chcení Božie požehnanie . . . Výrazom tejto nezlomnej, húževnatej vôle: stať sa a zostať kultúrnym činiteľom rozvetvanej veľkej civilizácie európskej, chce byť aj náš časopis. Preto tí, čo nie sú troškári, tí, ktorým jagá z jasných očí úsvit lepšej nádeje,

radosťou berú do rúk prvé číslo „Kultúry“

a nemajú srdce vrátiť toto chatrné echo tajného stonu podtatranských duší po slávnom pozdvižení.

Vy všetci, ktorí milujete národ svoj, viete obetovať a musíte žertvovať v prospech vlastnej kultúry, lebo ste vodcami ľudu a preto

vďačne predplatite na „Kultúru“,

budete jej čítačmi, spolupracovníkmi a rozširovateľmi! — Také slová sú vari terorom s našej stránky voči vám . . . Tak je, ale svätým terorom, diktovaným láskou k svojej, bázňou o vytýčený ideál! No predsa,

nemôžu čítať a podporovať tento časopis

tí, čo necítia v sebe solidaritu so slovenským národom, ale žijú svojím obmedzeným, sebeckým životom v tupej rezignácii a v šedej krátkozrakosti, tým menej tí, čo sú natoľko spokojní svojou vzdelanosťou, že pohrdajú všetkým duchovným a duševným pokrmom, nepozorujúc, že i s najkrajšieho paláca drobným trusom padá a tratí sa pomaly kožovka, a časom sa objaví u každého inteligenta, sťa štrbavé tehly, príšerná prázdnota ducha. Ale najmenej sa bude páčiť „Kultúra“ tým, čo hanbia sa za svoju katolícku

Levočský študent na prelome čias (1)

V roku 1946 vyšiel Almanach spišských stredoškôľakov. Zostavil ho nemenovaný redakčný krúžok a vydal ho pri príležitosti 25. výročia trvania Samovzdelávacieho krúžku J. Francisciho pri Štátnom gymnázii v Levoči. Útla knižička so 60 stranami a s 31 príspevkami vtedajších i bývalých študentov tohto gymnázia, teda levočských, ale aj študentov z Kežmarku, zo Spišskej Novej Vsi, zo Spišskej Kapituly - Učiteľského ústavu, z odbornej školy či akadémie z Popradu, teda všetko študentov, ktorí sa združovali a vzdelávali vo svojich samovzdelávacích krúžkoch. Z času na čas sa pri istých príležitostiach schádzavali v Levoči, hrali divadlá, usporadúvali recitačné preteky, zúčastňovali sa aj na divadelných pretekoch za predsedníctva komisie, zloženej z divadelných, literárnych vedcov z Martina a Bratislavy a z profesorov príslušných škôl, ako aj kultúrnych pracovníkov z Levoče.

Ako sme uviedli na začiatku, Almanach obsahuje krátke literárne útvary v próze i v básnickej podobe. Ich autori sú vtedajší súčasní gymnazisti, ale aj bývalí študenti študenti gymnázií, najmä z básnickej skupiny (C. Harmata-Milotínsky, J. Vdovjak, Š. Rakytovan, Š. Rem, K. Roh, M. Vraniaková), ako aj istý počet levočských študentov. Autor predslvu Dr. J. Mikuš, predseda Samovzdelávacieho krúžku v r. 1931, uvádza, že Almanach, do ktorého napísal svoj úvod, je už tretím zborníkom.

Žiaľ, keď J. Mikuš písal tento krátky príhovor, ani netušil, že to bude posledný zborník či almanach tohto druhu, uzatvárajúci priam historický rad almanachov či zborníkov, ako ich vo svojom úvode vyratúva Š. Kovaľ, predseda Samovzdelávacieho krúžku v školskom roku 1946/1947, po ktorom predsedníctvo prevzal autor tohto článku - žiaľ, ako posledný predseda, lebo nasledujúce roky pochovali akúkoľvek kontinuitu tohto združovania levočských a vôbec spišských stredoškôľakov. Preto priam v prorockom tušení zakončil tento almanach Š. Olejár, vtedy nádejný prozaik, priam kontroverzným príspevkom s názvom Svitanie. Odcitujeme záver jeho príspevku: „Už od niekoľko týždňov mysle prostých ľudí z hôr rozvírilo jediné slovo vojna. Len to, nič viac.“ A ešte výrečnejšie záver vydávania almanachu naznačil L. Šutka, autor kresby na obálke: zhasnutou a dymiacou sviecou uprostred otvorených kníh a básnického brka. Vojna sa síce v roku 1945 v Európe skončila, ale roku 1948 sa začala iná kalvária - komunistické prenasledovania, súdne procesy, väzenia, smrť mnohých odsúdených, ideologický teror. A napokon koniec takýchto almanachov.

V rokoch 1946 - 1948 levočskí študenti ešte odohrali tri divadelné predstavenia: Tanec nad plačom (pod vedením prof. J. Sýkora), Vláda sveta a Tri múdrosti starého Vanga (pod vedením agilného magistra jezuitov B. Martinského). Samovzdelávaci krúžok J. Francisciho ešte s úspechom usporiadal recitačné preteky, fašiangový Spišský večer. Okrem tejto činnosti treba ešte uviesť, že v tomto čase ešte vynikajúco účinkovali dva veľké študentské miešané spevokoly. Pravda, o osude ďalšieho účinkovania levočských študentov, o ich činnosti v rámci Samovzdelávacieho krúžku J. Francisciho nie sú nijaké doklady. Sám som však náhodou videl, ako si riaditeľ L. Kňazovický odnáša zo zborovne do svojho riaditeľského bytu dva hrubé zväzky zápisníc o činnosti Samovzdelávacieho krúžku J. Francisciho. O osude týchto zväzkov sa nevie nič.

O činnosti Samovzdelávacieho krúžku v rokoch 1919 - 1947 píše K. Micháľková v almanachu gymnázia v Levoči Súradnice času z roku 1988 na

s. 65-66. V závere svojho článku píše: „V materiáloch, s ktorými som pracovala, viac o Študentskom samovzdelávacom (samovzdelávacom) krúžku J. Francisciho niet.“ Autorka sa s úctou vyjadruje o celej činnosti krúžku, ale, pravda, v r. 1988, keď vyšiel tento almanach, viac ani napísať nemohla. Pravdepodobne nemala k dispozícii ani spomínané zápisnice, ktoré boli písané s veľkou erudíciou a priam s láskou k dejinám a činnosti tohto krúžku.

2. Levočskí študenti ešte raz osobitným spôsobom prejavili svoju spolupatričnosť, súdržnosť, keď sa 14. marca 1986 poschádzali na oslave životného jubilea dlhoročného a možno povedať obľúbeného profesora nemčiny a francúzštiny F. Konického. Spreádzala ho jeho manželka, prísna levočská profesorka latinčiny a dejín umenia. Prítomný bol aj prof. J. Komiňár, ktorý vyučoval slovenský jazyk a literatúru. Na stretnutie prišlo niekoľko generácií levočských študentov, ktorí sa úspešne striedali v školských laviciach od primánov po oktávánov z najbližších dedín v okolí Levoče, Spišského Podhradia, zo severného Spiša, z Liptova a Oravy. Bolo to pozoruhodné spomienkové, literárne i politické spoločenstvo, utvorené zväčša z tých levočských maturantov, ktorí sa po ukončení vysokoškolského štúdia pracovne usadili v Bratislave alebo aj na okolí svojho rodného kraja.

Toto stretnutie nepripomíname len tak okrajovo. Jeho cieľom bola síce oslavná spoločenská udalosť a nekonala sa priamo v intenciách Samovzdelávacieho krúžku J. Francisciho, ale bolo v ňom cítiť to bývalé levočské gymnaziálne ovzdušie, to prepojenie Levoče a jej študentov, ktorí v nej nielen žili, ale aj spájali ich tie ideály, ktoré tak zreteľne a jednoducho zvýraznil spišský biskup J. Vojtaššák vo votívnom nápisu BOHU A NÁRODU na budove učiteľskej akadémie na Kláštorskej ulici. „Levočskí študenti - toť služba týmto dvom odstupňovaným ideálom“ - tak to vyznal aj V. Gašaj vo svojej iskriavej úvahe Levočský študent v spomínanom Almanachu spišských stredoškôľakov. Tieto dva ideály sa utvárali v bytostnom historickom aj staviteľskom zopätí dvoch monumentov: gymnaziálny kostol a gymnaziálna budova. Treba ešte dopovedať, že k týmto monumentom patril aj stredoškolský internát, spojený s budovou gymnázia, internát pri Levočskej bráne, vedený minoritmi, a učiteľská akadémia na Kláštorskej ulici, ktorá počas obsadenia gymnázia nemeckými vojakmi prítúlila v školských laviciach aj nás gymnazistov. V objatí týchto stavieb, vybudovaných takmer na levočských hradbách, stál a stojí na námestí s posvätnou istotou levočská katedrála - Chrám sv. Jakuba. Bez spomienky na tieto staviteľské monumenty by nebol naplnený ten pojem levočského a širšie spišského študenta, o ktorom sa píše v Almanachu a ku ktorému sa všetci priznávame.

3. Levočskí študenti sa však na vtedajšie časy výnimočným spôsobom predstavili celému svetu zorganizovaním štrajku za návrat krížov, ktoré dal zo stien tried gymnázia zvesiť vtedajší riaditeľ gymnázia L. Kňazovický. Bolo to na jeseň v školskom roku 1945 - 1946, teda aj v školskom roku vydania už spomínaného Almanachu spišských stredoškôľakov. Vďaka kontaktom s bývalými spolužiakmi gymnázia dostal sa mi po dlhých rokoch do rúk zväzok dokumentov o organizovaní tohto štrajku, ktorý bol

pôvodne zaradený ako krajné riešenie do akcie za udržanie krížov v triedach levočského gymnázia, no najmä nevšednou zásluhou mojej gymnaziálnej spolužiačky I. Kukurovej, ktorá sa vydala za veľmi nadaného, organizačne neobyčajne schopného a o niekoľko rokov staršieho spolužiaka, ktorý, žiaľ, už dávnejšie nie je medzi nami živými. Ing. Laco Kukoľ totiž dlhé roky opatroval fascikel vlastnou rukou husto napísaných poznámok a záznamov o príprave a priebehu štrajku. V roku 1946 bol L. Kukoľ oktávánom a zdá sa, že aj vedúcou postavou v čase organizovania štrajku. Dlhým ukrytím nebezpečného fascikla, obsahujúceho vyše desať strán textu, napísaného rukou iba obyčajnou alebo atramentovou ceruzkou, sa písomno na viacerých stranách znehodnotilo takmer úplným vyblednutím a vplyvom vlhkého prostredia sa ešte rozmazalo. Našťastie, táto skaza nepostihla strany v strede fascikla a ani zvyšky malého nástenného kalendára s kominárikom, obsahujúceho zaznačenie dvoch štrajkových dní. Zachovala sa aj vytrhnutá strana z vtedajších novín Demokrat z 8. novembra, prinášajúca krátku správu pod nadpisom Čo sa robí na levočskom gymnázii! Vo fascikli sa zachovala aj žiadosť študentov oktávy o odvolaní E. Kňazovického z postu riaditeľa gymnázia v Levoči, no čo je najdôležitejšie - zachoval sa aj list, vytrhnutý zo zošita, so zachovanými autentickými podpismi vtedajších osemnástich oktávánov, v ktorom sa osvedčujú v postoji za udržanie krížov v triedach gymnázia.

4. V ďalšej časti článku uvediem text, ktorý som s námahou a pomocou lupy vylúštil. Text je, pravda, písaný ešte pravopisom, platným pred vydaním nových pravopisných pravidiel z roku 1953, a tak text, ktorý uvádzam, je v tomto zmysle prispôsobený. Jednotlivé kapitoly textu sú označené rímskymi číslicami. Je ich päť, ale práve tá prvá bola úplne nečitateľná. Ako tak sa ešte zachoval jej nadpis v podobe I. Ouvertúra, a tak začínam od II. kapitoly. Z jednotlivých slov, ktoré sa dali akotak prečítať, možno usúdiť, že kapitola obsahuje všeobecnú úvahu o situácii v škole v súvislosti s návratom študentov z Učiteľskej akadémie do budovy gymnázia. Na dvoch miestach možno prečítať dva zlomky viet: ...že chýba kríž... kríž súvisí...

Prvé otázky a prvé odpovede

Akosi sa stalo, že ktosi cez jednu krásnu októbrovú noc polepil našu drahú starodávnu Levoču plagátikmi. Boli štvrtáhrkového formátu, tlačené asi rozmnožovacím strojom na roto-papieri. Navyše boli nepatrné, malé, no o to so zjavným obsahom: To je náboženská sloboda? Nech žije Kristus! Daromné je vaše utlačanie, s Kristom zvíťazíme.

A študent si všeličo všimne. Videl si? Videl. Nevieš, kto ich lepil? Nevie. Šli otázky a na otázky nemé odpovede. A po nemých odpovediach udivenie. Skutočne, kto to len mohol byť? A skutočne, vraví J V susedovi J IV: Máme náboženskú slobodu a krížov v triedach nikde! Čože je to za poriadok. Veď nás katolíkov

je v škole 95 % ! Naozaj, prisvedčil J IV s porozumením. Kríže tu viseli za bývalého Rakúsko-Uhorska, za feudalizmu. Viseli za Československa, viseli za Slovenského štátu. Naši rodičia i dedovia si ich ctia a ctili už 1500 rokov! Prečo by nemali visieť teraz?

Začalo sa vrenie... Prišlo náboženstvo, bolo by treba sa ozvať. Ozvať sa. J IV sa pýta pátra katechéty, ako je to s tými krížmi? J II dosvedčil, že si kríže žiadame. Prehovoril J VI: Bolo by treba o veci rozmýšľať. Kto je na príčine, že kríže u nás nevisia. Veď visia vo všetkých iných ústavoch. Všade... Len práve u nás nie. Na či popud bol zo štátnej služby prepustený latinár páter G.? Na čie omaľovanie (očiernenie) bol preložený na Učiteľskú akadémiu prof. Luscoň? Všetko smerovalo k jednej jedinej základnej príčine všetkého zla v škole - bol to pán riaditeľ K.

Blížila sa Misijná nedeľa. Bolo treba prednášať. A tu nadhodil prefekt Mariánskej kongregácie, či by si na túto misijnú-nedeľnú akadémiu alebo aspoň na kristokrátovú akadémiu nemohol vziať prednášku dajaký vysokoškôľak. Vo výhľade bol...

Prvé kroky

Nebo bolo zamračené. Stretli sme sa na ulici. Náhodou J IV, J V a ŠO, JP, JŠ. Kdeže ísť a o čom hovoriť? Bolo treba hovoriť o aktualitách. O tom, že p. G., jediný diplomovaný profesor, odborník bol prepustený zo štátnej služby, o tom, že druhý odborník - kňaz L. bol preložený na subalterné miesto Učiteľskej akadémie, o tom, že kríže nevisia. A raz darmo, starí študáci, čo prežili všakovaké časy, mastení storakými mastičkami, vždy na čosi prídu. A tak J. B. prišiel na to, že sa čosi robiť musí, že tí levočskí študenti nie

sú len takí obyčajní papúni či kvasy. Nedajú si len tak pre nič za nič pochrbit skákať. Súhlasilo sa. Jednohlasne privolili, aby sa šlo k L., ktorému treba tak či tak poďakovať za to, že celé trojročie sa trápil so študentskou hávedou a kládol veľkomyseľné a dobroprajné úhladné štvorky do notesa. A pri cigarete, po ktorej študentská večne pachtá, pekne v teple sa kuli prvé plány. L. objasnil svoj prípad, lepšie povedané bližšie objasnil „ľúbezný“ charakter nášho pána r. a zistilo sa, že nič na svete nezavesí kríže do tried, nič neskonsoliduje pomery iba odstránenie p. r.

Na druhý deň napísal J. B. rezolúciu, v ktorej v mene študentov vyšších tried žiada, aby zo školy bol preložený pán r. a aby sa do školy vrátili p. G. a p. L. Táto rezolúcia bola poslaná na Povereníctvo pre školstvo a osvetu 19. októbra, no veľká nádej sa do nej neskladala, lebo bolo jasné, že ten najnemožnejší existujúci chaos vo vybavovaní agendy je práve na našom povereníctve, že tam sedia ľudia, vylodení luteráni a ateisti, ktorí hádam považovali za veľkú výsadu poctiť rezolúciu s náboženským zameraním papierovým košom. Hlavnými bodmi rezolúcie boli naše ponosy na pána riad., čo bolo iba malým výtahom, malou ukážkou výčinov malého boha na levočskom gymnázii.

20. októbra boli delegovaní dvaja oktáváni na československý zjazd stredoškôľakov do Sv. Martina. Po menšom zápase dvoch ideologických smerov v pléne zvíťazila kandidátka väčšiny. Naša. Bol delegovaný ŠO, predseda krúžku, a LK, ktorí sa medzi tými mali informovať vo veci krížov alebo vyňuchať, či by sa p. r. nedal odstrániť a kríže zavesiť pomocou študentských samospráv. 21. októbra podal J. B. pánu r. anonymný list, v ktorom mu odporučil, aby sa snažil čo najskôr z Levoče zmiznúť. 23. októbra ide J. B. do Bratislavy s rezolúciou, podobnou obsahom tej prvej, aby ju odovzdal p. J., ktorý by hádam na Povereníctve našiel bielu vranu - jedinkého človeka, ktorý by sa veci ujal. Tu sa už začína markantne javiť heslo a cieľ, za ktorý treba pracovať, tr-

